

Ohlédnutí v čase

Jiří Mareš

Univerzita Karlova v Praze, Lékařská fakulta v Hradci Králové

Úvod

Začnu oklikou; zpočátku trochu vědecky, pak osobněji. Není snadné se vracet v čase nazpátek, neboť existuje jev, který psychologové nazývají posun v odezvě – *response shift* (Schwartzová, Sprangersová, 2000). Uvádějí, že události, které mezitím člověk zažil, ho poznamenávají; mění se také on sám, nikoli jen svět kolem něj. V jeho osobnosti dochází ke změnám nejméně ve třech oblastech: mění se jedincovy vnitřní standardy; přeskupuje se hierarchie jeho hodnot; mění se též jeho chápání těch pojmů a jevů, které charakterizují kvalitu života (Mareš, 2005). Stručně řečeno: dnes se na některé věci člověk dívá jinak, než v době, kdy se odehrávaly a kdy byl jejich aktérem, spoluaktérem či divákem. Není to výraz alibismu, ale snad člověk dospěl k většímu nadhledu a větší toleranci.

Laca Ďuriče jsem poznal v době, kdy jsem byl vědeckým aspirantem prof. D. Tollingerové v oddělení pedagogické psychologie Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV v Praze. Tehdy se mně blížila třicítka; dnes jsem o čtyřicet let starší. Odstup od proběhlého dění mám tedy důkladný.

Moje první setkání s Lacem. Odehrálo se jistojistě na „dálku“. Seznámil jsem se s ním dříve jako s autorem odborných publikací, než s velmi živým člověkem. Moje první dojmy z četby jeho prací však nevyprchaly ani s odstupem let. Pro mladší čtenáře připomenu, že to bylo období počínající normalizace, kdy se prosazovala teze o existenci dvou věd: té pokrokové, socialistické a té chybné, zpátečnické, buržoazní. A on – v tehdejšímu kontextu kupodivu – nejen, že dobře znal všechny významné publikace, které na Západě z pedagogické psychologie vycházely, ale klidně je citoval^{*)} a ve svých textech s nimi pracoval. Nebyly v nich jen pro ozdobu.

Pro nás, kteří jsme terén pedagogické psychologie teprve ohledávali, byly odbornými ukazateli na cestě poznání zejména jeho práce věnované výkonnosti žáků (Ďurič, 1965, 1975), tvořivosti žáků (Ďurič, 1985), výkonnosti učitelů ve vyučování (Ďurič, 1971) i sborníky na téma psychologie a škola (např. Ďurič, 1969, 1981). Z jeho monografií věnovaných pedagogické psychologii jsme se v Čechách učili téměř všichni (Ďurič, 1974, 1979).

Díky prof. Tollingerové se konala (jak v Čechách, tak na Slovensku) relativně často jak odborná, tak i společenská setkání slovenských a českých psychologů všech generací. Dodávám, že paní profesorka měla blízko jak k bratislavským kolegům, tak ke kolegům z východního Slovenska, takže jsme měli možnost poznat celé spektrum osobností slovenské psychologie. Na těchto setkání byl Laco nepřehlédnutelnou postavou. Netvářil se ctihodně, i když měl za sebou hodně prací - a dobrých prací. Vystupoval volně, srdečně; vyzařoval z něho elán, překypoval životem. Rád se bavil, rád si popil, miloval debaty. Přirozeně v sobě propojoval slovenský i maďarský prvek; byl velmi energický a když se dostal do varu, až

^{*)} V době vrcholící normalizace, kdy vyšla a jeho učebnice Ďurič, L. *Úvod do pedagogickej psychológie*. Bratislava: SPN, 1974, celkem 17 % všech citovaných prací bylo napsáno autory ze Západní Evropy a z USA. Citoval i práci prof. Jiří Kotáska, tedy autora, o němž se v Čechách nesmělo vůbec psát, který oficiálně neexistoval.

prudký. Měl-li bych shrnout dojem, který na nás tehdy mladé učinil, pak zvolím paradoxní formulaci: pracovitý bonviván.

Moje nejsilnější vzpomínka na Laca. Není příliš potěšující a dodnes je provázena vnitřními pochybnostmi. Vzpomínka je to však intenzivní a epizodické paměti člověk neporučí. Týká období po sametové revoluci, kdy jsme s banskobystrickými a bratislavskými kolegy organizovali v Banské Bystrici celosvětovou konferenci školní psychologie. Vyznačovala se dvěma zvláštnostmi. Byla první v dlouhé řadě celosvětových konferencí o školní psychologii, jež se konala v postkomunistické zemi. Za druhé: konala se na Slovensku v době, kdy se společný stát právě rozdělil a někteří zahraniční účastníci sem přijížděli s obavami, zda se neocitnou uprostřed ozbrojených konfliktů balkánského typu. Konference všechny obavy vyvrátila a byla úspěšná po odborné i společenské stránce.

Laco byl a zůstává (vedle prof. Hvozdíka) jedním ze zakladatelů školní psychologie u nás. Vážili jsme si ho, a proto jsme zařadili jeho přehledový referát na začátek důležitého plenárního zasedání. Chtěli jsme, aby měl úspěch, aby zažil pocit zadostiučinění před reprezentativním mezinárodním publikem. Protože jsme však znali jeho slabou stránku, od rána jsme na něj dohlíželi, aby se před vystoupením neposilnil a nezkazil si renomé. Laco si referát pečlivě připravil, odzkoušel. Podařilo se nám ho ohlídat před pokušením a on svižně vystoupil na pódium před naplněný sál. Spustil svou řeč velmi odhodlaně, ale po několika minutách jeho elán pozvolna vyprchával, projev vadnul a začal ztrácet na účinnosti. S přibývajícím časem se Laco stával jen stínem oslňujícího řečníka. Přednášku dokončil za zdvořilé pozornosti auditoria a společensky přiměřeného potlesku. Věděl, že to nebylo ono a my také. Obsahově byl referát bez problémů, ale to provedení ... Dodnes se trápím otázkou, zda jsme udělali úplně dobře, že jsme ho tak hlídali. Neznám ovšem tu druhou alternativu: kdybychom přimhouřili oči, zda on sám by věděl, kdy má přestat. Zdá se, že psychologické zákonitosti fungují i v takovýchto situacích a paní B.V. Zeigarniková se svým efektem má zřejmě pravdu. Člověk si pamatuje úkoly, které vlastně nedořešil...

Moje spolupráce s Lacem. Zintenzivnila se až po sametové revoluci, když se na Slovensku začala naplno (Ďurič, 1994) a v Čechách spíše tápavě rozvíjet školní psychologie (Mareš, 1998). Vždyť Lacova psychologie se obracela k životu. Nebyla jen scholastickým cvičením, které zájemci musí odříkávat (aby dostali zápočet, zkoušku či nějaké osvědčení) a nad kterým praktici vrtí pochybovačně hlavou. Tím jsme si byli blízcí, neboť já jsem mezi lékaři řešil podobné pojetí psychologie. Lékaři říkali: předved', že ty tvoje poznatky ve škole skutečně fungují, že cílená intervence bude u studentů účinná.

Setkávali jsme se s Lacem při přípravě seminářů, při přípravě konferencí, v habilitačních komisích, při oponentních řízeních. Měl jasnou představu, co a proč je třeba udělat. Lituji, že jsme se nedostali k autorské spolupráci; mohl jsem se od něj přiučit v době, kdy byl ve formě. Laco byl ukotven ve své zemi, ve svém Slovensku a současně překračoval jeho hranice. Dokladem jeho širšího rozhledu je monografie, kterou vydalo UNESCO (Ďurič, 1989). Kolika našim lidem se to poštěstilo? Vábila mě k němu polarita poučeného rozumu a silného citu. Dokázal předjímal budoucí vývoj a urychloval ho. Založil obor, posílal psychology do škol, do kvasu reálného života a to vše už v době, kdy se to nenosilo. Koncipoval encyklopedii oboru (Ďurič, Bratská et al., 1997).

Nebyla to jistě maličkost vymýšlet nové věci, prosazovat změny, organizovat, psát, vést mladší – a přitom se potýkat s protivenstvími. Lidem obvykle nevádí ten, kdo toho moc nedělá, nýbrž ten, kdo mnoho dokáže. Jak potom vypadají ti kolem? Kumulující se obtíže začal řešit pomocí berliček, které poskytují veselost i zapomnění - a pak už bylo na naši spolupráci pozdě.

Závěrečné zamyšlení. Publikace, kterou držíte v ruce, oslavuje – a po právu – člověka, který už není mezi námi. Textem tohoto typu se obracíme do minulosti a děláme z našich předchůdců zářné vzory, až někdy symboly. Je dobře si je připomínat, protože příliš žijeme každodenními starostmi. Jsme pohlceni přítomným děním, sledováním, kdy která politická strana vyrukuje s něčím, co se dotýká školství, poradenství a zda svůj obor budeme moci jakžtakž provozovat. On uměl vidět dál a jednal s nadhledem. Když se tak rozhlížím po dnešním Slovensku, napadá mne kacířská otázka: kde jsou lidé, kteří nejen jdou v jeho stopách, ale kteří by se dostávali výše, nad odbornou úroveň, kterou před lety Laco vydobyl za nesrovnatelně obtížnějších společenských i materiálních podmínek? Kdo na jeho místo?

Literatura

- ĎURIČ, L. *Práceschopnosť žiakov vo vyučovacom procese*. Bratislava: SPN, 1965.
- ĎURIČ, L. (Ed.) *Psychológia škola III*. Bratislava: SPN, 1969.
- ĎURIČ, L. O výkonnosti žiakov a učiteľov vo vyučovacom procese. In: *Psychologické otázky základného vzdelania*. Bratislava: SPN, 1971.
- ĎURIČ, L. *Úvod do pedagogickej psychológie*. Bratislava: SPN, 1974.
- ĎURIČ, L. *Výkonnosť žiakov vo vyučovacom procese*. Bratislava: 1975.
- ĎURIČ, L. *Úvod do pedagogickej psychológie*. Praha: SPN, 1979.
- ĎURIČ, L. (Ed.) *Psychológia škola VIII*. Bratislava: SPN, 1981.
- ĎURIČ, L. *Poznávanie žiakov a rozvíjanie ich tvorivého myslenia*. Bratislava: SPN, 1985.
- ĎURIČ, L. *Essentials of Educational Psychology*. Geneve: UNESCO, 1989.
- ĎURIČ, L. Rozvoj školskej psychológie na Slovensku. *Pedagogická revue*, 1994, vol. 45, no. 7/8, p. 359-366.
- ĎURIČ, L. , BRATSKÁ, M. a kol. *Pedagogická psychológia. Terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: SPN, 1997, ISBN 80-0802498-4.
- ĎURIČ, L. , ŠTEFANOVIČ, J. (Eds.) *Psychológia pre učiteľov*. Bratislava: SPN, 1973.
- MAREŠ, J. Situace školní psychologie v ČR. *Školský psycholog*, 1998, vol. 8, no. 1, p. 7-14. ISSN 1212-0529.
- MAREŠ, J. Kvalita života a její proměny v čase u téhož jedince. *Čs. psychologie*, 2005, vol.44, no.1, p. 20-34. ISSN 0009-062X.
- SCHWARTZ, C.E., SPRANGERS, M.A. (Eds.) *Adaptation to Changing Health. Response Shift in Quality-of-Life Research*. Washington: American Psychological Association 2000, 227 s. ISBN 1-55798-710-6.